

**“JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHDA AXBOROT-TAHLILIIY
FAOLIYATINING O‘ZIGA XOS AHAMIYATI”**

Jumanazarov Temurbek Ravshanbek o‘g‘li

IIV Akademiyasi kunduzgi ta’lim 335-guruh kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20524101>

Annotatsiya: Ushbu maqola globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlangan bugungi sharoitda jinoyatchilikka qarshi kurashishda axborot-tahliliy faoliyatning strategik ahamiyatini yoritib beradi. Matnda an’anaviy (reaktiv) jazolash usullaridan ko‘ra, jinoyatlarni barvaqt oldini olish va prognoz qilishga asoslangan proaktiv yondashuvning zarurati asoslangan. Shuningdek, ma’lumotlarni qayta ishlashning tezkor-taktik, strategik va kriminologik darajalari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar resurslarini oqilona taqsimlash (Hot Spots), yashirin (latent) va kiberjinoyatlarni fosh etishdagi axborot tahlilining beqiyos o‘rni batafsil tahlil qilingan. Faoliyat samaradorligini oshirish maqsadida tizimga Katta ma’lumotlar (Big Data), Sun’iy intellekt (AI) va geoinformatsion (GIS) texnologiyalarni joriy etish hamda professional tahlilchi kadrlarni tayyorlash istiqbollari ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: axborot-tahliliy faoliyat, jinoyatchilikka qarshi kurash, proaktiv yondashuv, kriminologik prognozlash, kiberjinoyatchilik, Katta ma’lumotlar (Big Data), sun’iy intellekt, yashirin (latent) jinoyatlar, profilaktika.

Bugungi kunda dunyo miqyosida globallashuv va raqamli texnologiyalarning shiddatli rivojlanishi an’anaviy jinoyatchilik turlari bilan bir qatorda kiberjinoyatchilik, transmilliy uyushgan jinoyatchilik va iqtisodiy firgarliklarning yangi, murakkab shakllarini yuzaga keltirmoqda. Bunday sharoitda jinoyatchilikka qarshi an’anaviy, ya’ni faqat sodir etilgan faktga nisbatan chora ko‘rish (reaktiv) uslublari bilan kurashish yetarli samara bermayapti. Endilikda huquqni muhofaza qiluvchi organlar oldida jinoyatning oqibati bilan kurashish emas, balki uning

barvaqt oldini olish va prognoz qilish vazifasi turibdi. Ayni shu nuqtada axborot-tahliliy faoliyat jinoyatchilikka qarshi kurashning "bosh miyasi" va eng strategik yo'nalishi sifatida namoyon bo'lmoqda. Axborot-Tahliliy Faoliyat O'zi Nima? Sodda qilib aytganda, axborot-tahliliy faoliyat — bu shunchaki ma'lumot yig'ish emas. Bu tarqoq, bir qarashda bir-biriga bog'liq bo'lmagan xom ma'lumotlarni (operativ, statistik, ochiq manbalardagi ma'lumotlarni) to'plash, ularni saralash, qayta ishlash va ular negizida jinoyatning rivojlanish tendensiyalarini ko'rsatib beruvchi intellektual mahsulot yaratish jarayonidir.

Tahlilning asosiy formulasi: Ko'p miqdordagi ma'lumot (Data) \rightarrow Tizimlashtirish (Information) \rightarrow Chuqur tahlil va xulosa (Intelligence). Huquqni muhofaza qilish tizimida ushbu faoliyat uchta asosiy darajada amalga oshiriladi:

1. Tezkor-taktik daraja: Muayyan bir jinoyatni ochish yoki aniq jinoiy guruh faoliyatiga chek qo'yish uchun tezkor ma'lumotlarni tahlil qilish.
2. Tezkor-strategik daraja: Muayyan hudud yoki tarmoqdagi (masalan, kiberjinoyatchilik yoki narkotrafik) umumiy vaziyatni baholash va kuchlarni taqsimlash.
3. Kriminologik prognozlash: Kelgusida jinoyatchilik qay tomonga qarab rivojlanishini oldindan aytib berish va uning oldini olish choralarini ishlab chiqish. Axborot-tahliliy faoliyatning o'ziga xos ahamiyati jinoyatchilikka qarshi kurashda tahlil tizimining o'rni beqiyos ekanligini quyidagi omillar orqali ko'rish mumkin:\

Jinoyatchilikni barvaqt oldini olish (Preventiv choralar): Tahlilchilar statistik ma'lumotlar va ijtimoiy-iqtisodiy omillarni o'rganib, qaysi hududlarda yoki qaysi qatlam orasida jinoyat sodir etish xavfi yuqoriligini (risk-omillarni) aniqlaydilar. Bu esa profilaktika inspektorlari va tezkor xodimlarga "nuqtali" (manzilli) ishlash imkonini beradi.

Kuch va vositalarni oqilona taqsimlash: Huquqni muhofaza qiluvchi organlarning resurslari (shaxsiy tarkib, texnika, vaqt) cheklangan. Axborot-tahlil qaysi hududlarda jinoyatchilik o'choqlari (Hot Spots) mavjudligini ko'rsatib beradi. Natijada patrul yo'nalishlari va tezkor kuchlar aynan o'sha xavfli nuqtalarga safarbar etiladi.

Yashirin (latent) jinoyatlarni fosh etish: Korrupsiya, iqtisodiy jinoyatlar va jinoiy daromadlarni legallashtirish kabi jinoyatlar ko'pincha yuzada ko'rinmaydi. Ularni faqatgina moliyaviy oqimlar, bank operatsiyalari va elektron ma'lumotlarni chuqur tahlil qilish (Big Data analitikasi) orqali zanjir shaklida ochish mumkin.

Kiberjinoyatchilikka qarshi "raqamli qalqon": Bugungi jinoyatchi qo'lida pichoq yoki qurol emas, kompyuter tutgan shaxsdir. Raqamli izlarni (IP-manzillar, tranzaksiyalar, fishing saytlar loglari) tahlil qilmasdan turib, xalqaro miqyosdagi kiber-firgarlarni ushlash mutlaqo imkonsiz.

Zamonaviy texnologiyalarning tahlildagi o'rni bugungi kunda axborot-tahlil faoliyati qog'oz va ruchka bilan ishlaydigan xodimlardan iborat emas. Bu jarayonga Sun'iy intellekt (AI) va Katta ma'lumotlar (Big Data) tahlili texnologiyalari faol joriy etilmoqda. Masalan, geoinformatsion tizimlar (GIS) yordamida jinoyatlar sodir etilgan joylarning elektron xaritasi yaratiladi. Sun'iy intellekt esa ushbu xaritadagi qonuniyatlarni o'rganib, "Katta ehtimol bilan haftaning shu kunida, mana bu soatda, ushbu hududda tunash sodir etilishi mumkin" degan prognozlarni bera oladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, jinoyatchilikka qarshi kurashda axborot-tahliliy faoliyat shunchaki yordamchi funksiya emas, balki muvaffaqiyatning asosiy garovidir. Kuchli tahliliy tizimsiz har qanday tezkor harakat ko'r-ko'rona qilingan harakatga o'xshab qoladi. Kelajakda huquqbuzarliklarning oldini olish samaradorligini yanada oshirish uchun axborot tahlili yo'nalishida zamonaviy dasturiy ta'minotlarni joriy etish, tizimlararo ma'lumot almashinuvini (integratsiyani) tezlashtirish va eng muhimi — yuksak

intellektual salohiyatga ega professional tahlilchi kadrlarni tayyorlashga e'tibor qaratish lozim. Zero, axborotga egalik qilgan va uni to'g'ri tahlil eta olgan tomon har doim vaziyatni nazorat qiladi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni. Lex.uz elektron manbasi.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi "Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6196-sonli Farmoni.
4. Rustambayev M.H. Kriminologiya: Darslik. – Toshkent: TDYUU nashriyoti, 2020. – 340 b.
5. Ismoilov I., Ziyodullayev M.Z. Huquqbuzarliklar profilaktikasi: Darslik. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2021. – 280 b.
6. Tojiyev X.A. "Jinoyatchilikni kriminologik prognoz qilishda axborot-tahlil guruhlarining o'rni" // "Huquq va burch" jurnali. – Toshkent, 2023. – № 4. – B. 45-51.
7. Mamatov Sh. "Ichki ishlar organlarida 'Predictive Policing' (Prognozli politsiya) texnologiyalarini joriy etish istiqbollari" // *O'zbekiston jinoiy odolat ensiklopediyasi*. – 2024. – № 2. – B. 12-18.
8. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining rasmiy veb-sayti (Tezkor va statistik ma'lumotlar bazasi) — www.iiv.uz.

